

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FAKULTA ZDRAVOTNICKÝCH VĚD

Ústav ošetřovatelství

Veronika Balounová

**Komunikace v transkulturní ošetrovatelské péči se
zaměřením na vybraná specifika čínské minority**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Machálková, Ph.D.

Olomouc 2013

ANOTACE

Název práce:

Komunikace v transkulturní ošetrovatelské péči se zaměřením na vybraná specifika čínské minority

Název práce v anglickém jazyce:

Communication in a transcultural nursing care with a focus on selected specifics of Chinese Minorities

Datum zadání: 2013-01-31

Datum odevzdání: 2013-04-30

Vysoká škola, fakulta, ústav: Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta zdravotnických věd

Ústav ošetrovatelství

Autor práce: Balounová Veronika

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Machálková, Ph.D.

Oponent práce:

Abstrakt v českém jazyce:

Bakalářská práce se zabývá vybranými specifiky verbální a neverbální komunikace v transkulturní ošetrovatelské péči o čínskou minoritu. Cílem je podat přehled o dohledaných poznacích ve vybraných oblastech této problematiky. V oblasti verbální komunikace se jedná o čínský jazyk a písmo, pět charakteristických znaků čínské komunikace dle kulturních tradic konfucianství, komunikace dle filosofie jin a jang

a doporučení pro komunikaci s pacienty - cizinci. Vybrané oblasti neverbální komunikace jsou vzhled a úprava zevnějšku, výraz tváře, oční kontakt, vzdálenost, doteky, gesta, symboly, dary a čaj. Informace by měly být přínosem pro poskytování kulturně diferencované ošetrovatelské péče o čínskou minoritu.

Abstrakt v anglickém jazyce:

Bachelor thesis deals with some specifics of verbal and non-verbal communication in transcultural nursing care of the Chinese minority. The goal is to provide an overview of the findings of identified selected parts of this subject. In the sections of verbal communication are a Chinese language and script, the five characteristics of communication of Chinese cultural traditions of Confucianism, communication based on philosophy of yin and yang and recommendations for communication with foreign patients. Selected section of nonverbal communication are the appearance and finish outward, facial expression, eye contact, proxemics, haptics, gestures, symbols, gifts and tea. Information should be beneficial to provide culturally differentiated nursing care for the Chinese minority.

Klíčová slova v českém jazyce:

Číňan, transkulturní komunikace, neverbální komunikace, verbální komunikace, ošetrovatelství.

Klíčová slova v anglickém jazyce:

Chinese, transcultural communication, nonverbal communication, verbal communication, nursing.

Rozsah: 42 str. (2 přílohy)

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené bibliografické a elektronické zdroje.

Olomouc 30. dubna 2013

-----
podpis

Děkuji PhDr. Lence Machálkové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE V TRANSKULTURNÍ OŠETŘOVATELSKÉ PÉČI SE ZAMĚŘENÍM NA VYBRANÁ SPECIFIKA ČÍNSKÉ MINORITY.....	12
1.1 Pět charakteristických znaků čínské komunikace dle kulturních tradic konfuciánství.....	16
1.2 Komunikace dle filosofie jin a jang.....	17
1.3 Doporučení pro komunikaci s pacienty - cizinci.....	18
2 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE V TRANSKULTURNÍ OŠETŘOVATELSKÉ PÉČI SE ZAMĚŘENÍM NA VYBRANÁ SPECIFIKA ČÍNSKÉ MINORITY.....	19
2.1 Vzhled a úprava zevnějšku.....	19
2.2 Výraz tváře.....	21
2.3 Oční kontakt.....	22
2.4 Vzdálenost a doteky.....	23
2.5 Gesta a symboly.....	24
2.6 Paralingvistika.....	26
2.7 Dary.....	27
2.8 Vybrané komunikační projevy příslušníků čínské minority v nemocničním prostředí České republiky.....	28
2.9 Čaj jako prostředek neverbální komunikace.....	29
ZÁVĚR.....	31
BIBLIOGRAFICKÉ A ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	34
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, PŘÍLOH.....	38

ÚVOD

Zdravotničtí pracovníci se vlivem zvýšené migrace cizinců do České republiky potýkají s komunikačními bariérami, které jsou způsobeny nejen odlišným jazykem, ale také růzností náboženství, zvyků, životních stylů apod. (Kutnohorská, 2003, s. 66). Znalost základů transkulturní komunikace se tak stává nezbytností, pokud chceme poskytovat kulturně diferencovanou ošetrovatelskou péči (Lorenz, 2008, s. 37-43).

Přehledová bakalářská práce zkoumá problém s formulací: Jaké byly dohledány poznatky o komunikaci v transkulturní ošetrovatelské péči se zaměřením na vybraná specifika čínské minority?

Pro účely přehledové bakalářské práce byly formulovány tyto cíle:

Cíl 1

Předložit dohledané poznatky o verbální komunikaci v transkulturní ošetrovatelské péči se zaměřením na vybraná specifika čínské minority.

Cíl 2

Předložit dohledané poznatky o neverbální komunikaci v transkulturní ošetrovatelské péči se zaměřením na vybraná specifika čínské minority.

Jako vstupní literatura byly prostudovány níže uvedené literární prameny:

1. IVANOVÁ, Kateřina, ŠPIRUDOVÁ, Lenka, KUTNOHORSKÁ, Jana. *Multikulturní ošetrovatelství I*. 1.vyd. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1212-1
2. KUTNOHORSKÁ, Jana a kol. *Komunikace s cizinci při poskytování zdravotní péče a respektování jejich transkulturní / multikulturní odlišnosti v rámci českého právního řádu. Implementace multikulturního přístupu do výuky ošetrovatelství*. 1.vyd. Ostrava: Repronis. 2003. ISBN 80-7042-344-7
3. PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80- 7367-709-1

4. ŠPIRUDOVÁ, Lenka, TOMANOVÁ, Danuška, KUDLOVÁ, Pavla a kol.
Multikulturní - ošetrovatelství II. 1.vyd. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1213-X
5. VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace.* 1. vyd. Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-291-2

Sumarizace využitých elektronických zdrojů a publikací:

Databáze

- BMČ (Bibliografie Medica Čechoslovaka) dostupná na: <http://www.medvik.cz/bmc/>
- Nursing a Allied Health Source dostupná na: <http://proquest.umi.com/login>
- Science Direct dostupná na <http://www.sciencedirect.com/>
- Pub Med dostupná na <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/>
- Portál elektronických informačních zdrojů UP (Univerzita Palackého) v systému EBSCO <http://ezdroje.upol.cz/ezdroje/>

Periodika ze Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

- Kontakt, vydává Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích,
dostupný na: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/>
- Interní medicína pro praxi, vydává Solen, dostupná na: <http://www.solen.cz/>
- Archiv orientální (Oriental Archive), vydává Orientální ústav AV ČR, čtvrtletník
dostupný v tištěné podobě z Ústřední knihovny Univerzity Palackého v Olomouci

Recenzované sborníky

- Sborník Fakulty zdravotnických studií Ostravské univerzity v Ostravě, dostupné na:
<http://lf.osu.cz/uom/index.php?id=3751>
- Sborník Ústavu ošetrovatelstva Jesseniovy lékařské fakulty v Martine, která je součástí Univerzity Komenského v Bratislavě, zveřejněných na: <http://www.jfmed.uniba.sk/index.php?id=2681>
- Sborník Ústavu ošetrovatelství lékařské fakulty Slezské univerzity v Opavě, dostupné na: <http://www.slu.cz/fvp/cz/uo/konference-a-sympozia/archiv>

Články Göteborgské university ve Švédsku dostupné na <http://www.gu.se/>

Publikace - bylo použito 12 knižních publikací, v převážné většině doporučených Konfuciovou akademií Katedry asijských studií Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci pro četné relevantní informace.

Popis rešeršní strategie:

Rešerše odborných článků probíhala od října do prosince 2012.

Kritéria pro výběr relevantních článků: recenzované články v českém, slovenském a anglickém jazyce vztahující se k tématu bakalářské práce, rok vydání 2005 - 2012.

Využitá klíčová slova: Číňan, transkulturní komunikace, neverbální komunikace, verbální komunikace, ošetřovatelství.

Chinese, transcultural communication, nonverbal communication, verbal communication, nursing.

1. fáze vyhledávání v elektronických informačních zdrojích

Kombinací klíčových slov byl dohledán níže uvedený počet článků (tabulka 1). Po jejich prostudování byly vyřazeny články nehodící se k tématu bakalářské práce.

Tabulka 1 Přehled použitých elektronických informačních zdrojů

Název databáze	Dohledané články v češtině	Dohledané články v angličtině	Použité články v češtině	Použité články v angličtině
BMČ	11	-	3	
Nursing a Allied Health Source	-	98	-	2
Science Direct	-	50	-	3
Pub Med	-	60	-	1
EBSCO	-	28	-	3
Celkový počet článků	11	236	3	9

2. fáze vyhledávání v časopisech ze Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR (po aktualizaci r. 2010)

Kombinací klíčových slov byl dohledán níže uvedený počet článků (tabulka 2), po jejich prostudování byly vyřazeny články časopisu Kontakt, které byly vyhledány již databází BMČ. Články časopisu Archiv orientální se nevztahovaly k tématu bakalářské práce.

Tabulka 2 Přehled použitých periodik

Název periodika	Dohledané články v češtině	Dohledané články v angličtině	Použité články v češtině	Použité články v angličtině
Kontakt	5	-	0	-
Interní medicína pro praxi	1	-	1	-
Archiv orientální	4	-	0	-
Celkový počet článků	10	-	1	-

3. fáze vyhledávání v recenzovaných sbornících

Ve sbornících byl dohledán níže uvedený počet článků (tabulka 3), po jejich prostudování byly vyřazeny články nehodící se k tématu bakalářské práce.

Tabulka 3 Přehled použitých sborníků

Sborník	Dohledané články v češtině a slovenštině	Dohledané články v angličtině	Použité články v češtině	Použité články v angličtině
Sborníky Fakulty zdravotnických studií v Ostravě	3	-	1	-
Sborník Ústavu ošetrovatelstva v Martine	1	-	0	-
Sborníky Ústavu ošetrovatelství v Opavě	3	-	2	-
Celkový počet článků	7	-	3	-

4. fáze návštěva Konfuciovoy akademie Katedry asijských studií Filosofické fakulty Univerzity Palackého Olomouc (příloha 1)

Do rešerše byly zařazeny články doporučené Konfuciovou akademií obsahující množství relevantních informací, i přes nesplnění stanoveného kritéria - roku vydání.

Jedná se o 4 anglické články, z toho 2 vydány Göteborgskou universitou ve Švédsku (r. 1999) a 2 vyhledány v databázi Science Direct (r. 1998).

Rešerše byla ukončena v okamžiku, kdy zadáváním klíčových slov v různých databázích byly dohledávány již vyhledané články.

Výsledkem provedené rešerše bylo dohledání 20 relevantních plnotextů, z toho 7 článků v českém a slovenském jazyce a 13 článků v anglickém jazyce.

1 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE V TRANSKULTURNÍ OŠETŘOVATELSKÉ PÉČI SE ZAMĚŘENÍM NA VYBRANÁ SPECIFIKA ČÍNSKÉ MINORITY

Základním aspektem ošetrovatelské péče se v důsledku stále rostoucí multikulturní populace stalo transkulturní ošetrovatelství, které zahrnuje respektování kulturních rozdílů ve zdravotnických hodnotách, víře a zvycích (Lorenz, 2008, s. 37). Autoři Scholz a Tóthová poukázali, že i v České republice se zvyšuje počet příslušníků čínské menšiny, ale také turistů z Číny. V souvislosti s poskytováním zdravotní péče je tedy nutné myslet na odlišnosti v pojetí zdraví, nemoci a odlišnostech v komunikačních projevech (Scholz, Tóthová, 2009, s. 210). Kulturně komplexní péče není možná bez profesionální komunikace (Adamczyk, 2007, s. 136). Kutnohorská komunikaci principiálně rozdělila na verbální a neverbální. Verbální komunikaci (řeč) označila za nejvyspělejší komunikační kanál, který získal prioritní postavení (Kutnohorská, 2006, s. 96). Nástrojem řeči se stal jazyk a písmo (Linhartová, 2006, s. 11). Obuchová označila čínský jazyk za nejstarší a nejrozšířenější jazyk světa a čínské znakové písmo, které je až do dnešní doby denně užíváno, jako nejstarší grafemický systém na světě (Obuchová, 1999, s. 28). Autorka Obuchová popsala i proces vytvoření prvních čínských znaků, které jsou v čínské mytologii připisovány bájnemu císaři Fu-simu. Císař se procházel podél břehu Žluté řeky, když náhle uviděl draka nořícího se z vln, který měl na zádech podivné znaky a zapsal si je. Postupně vysledoval podobnost znaků se stopami ptáků a zvířat. Na jejich základě vytvořil osm symbolických obrazců, trigramů, tvořených kombinací plných a přerušovaných čar, které mají četné symbolické interpretace v astronomii, fyzice, filozofii, matematice, lékařství a náboženství (Obuchová, 1999, s. 32). Výhodou znakového písma je, že se jím dorozumí i lidé, kteří mluví jiným jazykem (Cílková, 2007, s. 153). Číňané tak mohou komunikovat s Japonci i Jihokorejci, protože součástí jejich abeced jsou čínské znaky, i když jsou čteny jinak (Obuchová, 1999, s. 28). Autorka Cílková dodala, že původně označoval jeden čínský znak jedno slovo, v současné čínštině se však stále častěji objevují slova, která jsou složená z více znaků. Zvláštností čínských slov je pak

existence čtyř tónů (morfémů), kdy stejné slovo v odlišném tónu má zcela jiný význam (Cílková, 2007, s. 153-154).

Příklad je uveden na obrázku 1 (Obuchová, 1999, s. 29).

Obr. 1 Příklad rozlišovací funkce tónu

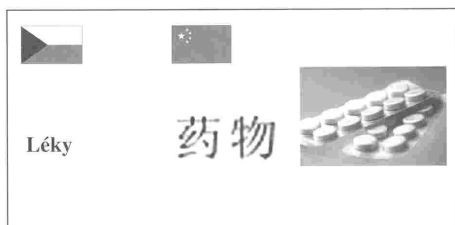
klasické znaky	媽	麻	馬	罵
zjednodušené znaky	妈	麻	马	骂
výslovnost	1. tón (rovný)	2. tón (stoupající)	3. tón (klesavo- stoupající)	4. tón (klesající)
přepis výslovnosti do pchin-jinu	mā	má	mǎ	mà
český přepis	ma	ma	ma	ma
význam	matka	konopí; len sezam anestezie (příjmení) ⁵	kůň (příjmení)	nadávat spílat láteřit plísnit

Dle Obuchové jsou používány dvě varianty čínských znaků. Zjednodušené, používané na pevninské Číně a v Singapuru, a složité, používané v Hongkongu, na Tchaj-wanu a v čínských komunitách v zahraničí. Tradičně se psalo shora dolů a zprava doleva. Roku 1956 se zavedlo psaní v řádku a zleva doprava. V novinách se lze setkat s oběma způsoby psaní (Obuchová, 1999, s. 32). Fanga uvedl, že čínské jazykové myšlení se řídí také teorií jin a jang. Dle ní lze v čínském jazyce najít pojmy vytvořené na základě opačných vlastností. Například čínské slovo wei-ji znamená krize, „wei“ je nebezpečí a „ji“ příležitost (Fanga, 2011, s. 326). Autorka Tóthová výzkumem zhodnotila velké odlišnosti čínské a české řeči. Poukázala, že začlenění odlišné čínské minority do české kultury je složitý a zdoluhavý proces. Obvykle jsou snáze začleňovány děti, protože více komunikují s okolím, dokáží se přizpůsobit a chtějí se stát součástí kultury, což usnadňuje ošetřovatelskou péči. Starší generace naopak preferují svou kulturu a jazyk (Tóthová, 2010, s. 131-133). Zajímavé byly i výsledky výzkumu prováděného pracovníky Zdravotně sociální fakulty Ostravské univerzity, kteří v roce 2002 řešili grant Ministerstva zdravotnictví České republiky o komunikaci s cizinci ve zdravotní péči. Bylo prokázáno, že cizincova znalost českého jazyka přímo souvisela i s délkou pobytu v České republice. Vyjádřeno čísly to znamenalo, že česky se s obtížemi domluvilo 34 % a vůbec se nedomluvilo 18 % cizinců. U 48 % cizinců, kteří

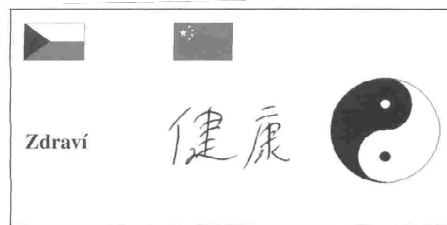
prohlašovali, že se česky domluví, se ukázalo, že své znalosti přeceňovali (Kutnohorská, 2003, s. 66-68). Komunikační schopnosti příslušníků čínské minority ve zdravotnických zařízeních zkoumal tým pracovníků Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Mimo jiné výsledky dotazníkového výzkumu ukázaly nejčastější metody zvládnání komunikační bariéry příslušníků čínské minority se zdravotnickým personálem. V případě nepochopení probíhala komunikace pomocí tlumočnicka, kterým byl převážně člen rodiny (Michálková, Šedová, Tóthová, 2008, s. 295). Dle Špatenkové a Králové se může využití příslušníka rodiny pro tlumočení jevit jako jednoduché a rychlé řešení, ukryvá však četná rizika. Například příbuzný nemusí přeložit všechno, může překlad značně zkreslit, popřípadě se může projevit tlumočnickův vlastní zájem (Špatenková, Králová, 2009, s. 97). Z analýzy dat shromážděných pracovníky Jihočeské univerzity byla také patrná snaha ze strany zdravotnického týmu. Zdravotníci se snažili mluvit pomalu, jednoduchou češtinou, neváhali použít slovník či kresbu. Výsledky výzkumu nakonec prokázaly velké komunikační bariéry v českém zdravotnictví. Pouze 47,9 % respondentů uvedlo, že informacím od zdravotnického personálu rozumělo (Michálková, Šedová, Tóthová, 2008, s. 295). Komunikační bariéry řešila ve svém výzkumu i Kutnohorská ze Zdravotně sociální fakulty Ostravské univerzity. Poukázala na důležitý dokument Principy práv pacientů v Evropě, který schválila Evropská rada Světové zdravotnické organizace v Amsterdamu 28. - 30. března 1994. Dle dokumentu má pacient právo na to, aby mu informace byly podány pochopitelným způsobem, a pokud pacient neovládá jazyk, ve kterém komunikace probíhá, je třeba zajistit překlad (Kutnohorská, 2003, s. 69-70). Dle autorek Uříčkové a Borošové lze nepochopení při transkulturní komunikaci snížit používáním komunikačních karet (piktogramů). Jedná se o stylizovaný obrázek, symbol, který sám něco oznamuje. Piktogramy se tak staly mezinárodním jazykem. Vytvoření piktogramu a samotná komunikace s ním je však zdlouhavá a často nemusí pro pacienta přinést potřebné informace. Na použití piktogramů během komunikace je také důležité upozornit pacienta prostřednictvím tlumočnicka (Uříčková, Borošová, 2008, s. 81-82). Ukázky čínských piktogramů

(obrázky 2, 3) prezentuje ve své knižní publikaci Tóthová ze Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (Tóthová, 2010, 174-180).

Obr. 2 Piktogram označující léky

Obr. 3 Piktogram označující zdraví

Autoři Scholz a Tóthová poukázali na zvláštnost ve sdělování lékařské diagnózy příslušníkovi čínské minority, především pak rodinným příslušníkům. Tvrzení bylo podloženo výzkumem, dle něhož si čínští respondenti nepřáli sdělování závažného zdravotního stavu rodině. Důvodem byla obava z narušení rodinné rovnováhy. Výsledky výzkumu prokázaly závažné komunikační nedostatky ve znalostech práv pacientů. Žádný z respondentů s nimi nebyl seznámen (Scholz, Tóthová, 2008, s. 283). Autor Seligman upozornil, že již při prvním setkání s pacientem, příslušníkem čínské minority, může vyvstat otázka jak jej správně oslovit. Například má být osloven pan Wang Jianguo [Wang Ťien-kua]. Základní, co je třeba si pamatovat, je, že příjmení předchází jménu. Více než 95 % příjmení je jednoslabičných, mají jeden znak na délku. Nejfrekventovanější jsou Wang, Zhang [Čang], Chen [Čchen], Zhao [Čao], Lin nebo Li. Křestní jména jsou pak většinou dvojslabičná. Oslovení křestním jménem se však v Číně téměř nepoužívá. Dobří známí se mnohem častěji oslovují celým jménem. Správné oslovení od ošetřujícího personálu pana Wang Jiangua bude tedy „pane Wangu“ (Mr. Wang). Seligman dále uvedl, že při snaze navázat s příslušníkem čínské minority běžný rozhovor, bude většina otázek z jeho strany koncipována tak, aby byla nalezena společná řeč. Může se stát, že přijde otázka na něco, co je v České republice považováno za velmi osobní, v této oblasti jsou kulturní standarty rozdílné. Například pokud je všeobecná sestra svobodná, mohl by přijít přímý dotaz, proč se nevdala. Někdy jsou také komentovány fyzické vlastnosti jako váha, výška, plešatost, což je pro Čechy obvykle za hranicemi zdvořilé konverzace (Seligman, 2007, s. 49-53).

1.1 Pět charakteristických znaků čínské komunikace dle kulturních tradic konfuciánství

Fanga uvedl, že základem čínských kulturních tradic je konfuciánství, ze kterého vychází pět charakteristických znaků čínské komunikace. První je hanxu (implicitní komunikace). Čínská věta hanxu odkazuje na způsob komunikace (verbální a neverbální). Člověk nemusí upřesnit všechno, ale nechává posluchačům nevyřčené (Fanga, 2011, s. 322). Druhým znakem je označena tinghua (v doslovném překladu poslouchat rozhovory). Čínská kultura povzbuzuje k poslechu, nemluví. Právo mluvit je dáno lidem vysokého věku, kterým jsou připisovány zkušenosti a odborné znalosti (Gao, 1998, s. 170). Třetím znakem je kegi (milá komunikace). Kegi ztělesňuje hodnoty skromnosti a pokory. Jedná se o princip dodržování zdvořilé komunikace s hosty, ale také s přáteli (Fanga, 2011, s. 322). Čtvrtým znakem je zjiren (zasvěcený). Poukazuje na to, že Číňané jsou sdílní v rozhovoru pouze s lidmi, které znají, zřídka kdy s cizími. Pátým znakem je označeno mianzi (přímo). Smyslem mianzi je vyhnout se konfliktu prostřednictvím kontroly pocitů a dosáhnout tak sociální harmonie. Výraz emocí je pečlivě kontrolován vzhledem k riziku narušení skupinové harmonie, hierarchie a mezilidských vztahů (Gao, 1998, s. 171). K lepšímu pochopení mianzi autor Chang uvedl příklad v podobě manželského páru, ke kterému na návštěvu přišla matka muže. Snacha a tchýně spolu příliš dobře ne vycházejí. Snacha uvažuje, že pojedou do nemocnice navštívit její nemocnou matku. Tchýně ihned navrhone, že pojedou autobusem a počká tam na ně. Snacha tchýni ujistí, že by jeli všichni autem, ale návštěvu odloží na další den. Strategie tchýně je jasná, prosazuje svou autoritu, aniž by žádala o laskavost a vyhýbá se možné situaci, při níž by ztratila svou tvář, v případě odmítnutí od snachy. Na druhou stranu je zřejmé, že snacha neměla v úmyslu jet do nemocnice ihned i s tchýní (Chang, 1998, s. 555).

1.2 Komunikace dle filosofie jin a jang

Autor Fanga uvedl, že čínský styl komunikace se vlivem globalizace proměnil. Přirovnal ji k filosofii jin a jang, dvou základním protikladným principům, jejichž spojením vzniká celek a společně se vyskytují ve všem (Fanga, 2011, s. 324). Cílková a Schönerová dodaly, že jin představuje princip ženský, teplý, vlhký, temný, symbolizující noc, zemi a smrt. Jang je princip mužský, chladný, suchý, světlý, symbolizující den, nebe a zrození. Symbol znázorňuje oba prvky ve vzájemném rovnovážném vztahu. Tam, kde je jeden prvek nejsilnější, obsahuje v sobě zárodek druhého prvku, společně pak vytvářejí nejdokonalejší tvar - kruh (Cílková, Schönerová, 2007, s. 160). Fanga transformoval z jin a jang pohledu i klasický pětibodový komunikační rámec. Hanxu (implicitní komunikace) versus renao (explicitní komunikace). Za renao byla označena živá, veselá a hlučná atmosféra, například v čínské restauraci či čajovně. Tinghua (poslouchat rozhovory) versus bu tinghua (mluvení). Tento rozpor se objevil především s tržně orientovaným čínským hospodářstvím. Čínští studenti začali být učeni, jak prosadit své zájmy. Keqi (zdvořilost) versus weiqi (nezdvořilost). Mezi přáteli v Číně může být keqi dvojsečná zbraň. Čínský vyjednávač se jeví jako velmi ochotný, ale opravdovým záměrem je pomsta. Lze to chápat jako vyjednávací taktiku „skrýt nůž do úsměvu“ (Fanga, 2011, s. 326-330). Zjiren (zasvěcení) versus guanxi (cizí). Projevem guanxi byl popsán stále rostoucí trend komunikovat on-line. Guanxi, tedy komunikace s cizími, probíhá přes internet prostřednictvím Skypu, e-mailu či podobnými komunikačními prostředky (Faure, Fang, 2008, s. 197-198). Mianzi (vyhnutí se konfliktu) versus diulian (konflikt). Diulian v sobě ukryl umění říkat „ne“. Tomuto umění se museli naučit především manažeři, aby v obchodních jednáních dokázali prosadit své zájmy (Fanga, 2011, s. 332).

1.3 Doporučení pro komunikaci s pacienty - cizinci

Autorky Špatenková, Králová a Kutnohorská se ve svých publikacích shodly na následujících obecných doporučeních pro komunikaci s pacienty - cizinci. Základním předpokladem je vyhnout se etnocentrismu, tedy interpretaci kulturních, společenských a životních projevů cizích kultur v pojmech vlastní společnosti (Špatenková, Králová, 2009, s.97). Udělat si na příslušníka menšiny dostatek času (Kutnohorská, 2003, s. 70). Počítat s jazykovými i kulturními bariérami, uvažovat o možných předsudcích na obou stranách (Kutnohorská, 2006, s. 97). Vždy nejprve ověřit znalosti cizích jazyků (angličtina, němčina...), je-li to nutné, zajistit tlumočnicka (Špatenková, Králová, 2009, s. 97). Hovořit pomalu, zřetelně artikulovat a nezvyšovat hlas. Používat jednoduché věty, vyhnout se souvětím (Kutnohorská, 2003, s. 70). Zájem o cizí kulturu projevit naučením se alespoň základního pozdravu (Kutnohorská, 2006, s. 94). Pozorně poslouchat nejen co pacient říká, ale sledovat také doprovázející neverbální projevy (Špatenková, Králová, 2009, s. 97). Snažit se pochopit pacientův pohled na problém, upozornit příslušníka menšiny na vaše shodná a rozdílná stanoviska, diskutovat o rozdílech (Kutnohorská, 2006, s. 94). Cílem by se mělo stát nalezení rozumného kompromisu (Kutnohorská, 2003, s. 70). Nejdůležitější je vždy respektovat pacienta jako jedinečnou lidskou osobnost (Špatenková, Králová, 2009, s. 97). Autorka Tóthová se v komunikaci s příslušníky čínské minority zaměřila na následující doporučení. Zeptat se pacienta, jaké si přeje oslovení, a správně se ho naučit vyslovovat. Při seznámení podávat vždy pravou ruku, podání levé je bráno jako „nečisté gesto“, protože levá ruka je používána k hygieně. Upozornit lékaře, že sdělovat negativní diagnózu prostřednictvím člena rodiny jako tlumočnicka není vhodné. Mít na paměti, že úsměv a přikyvování nemusí značit porozumění. Využívat znalostí o komunikačních specifických jak verbální, tak neverbální komunikace (Tóthová, 2010, s. 163-164).

2 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE V TRANSKULTURNÍ OŠETŘOVATELSKÉ PÉČI SE ZAMĚŘENÍM NA VYBRANÁ SPECIFIKA ČÍNSKÉ MINORITY

Autorka Linhartová popsala neverbální komunikaci jako komunikaci beze slov, kterou lze označit jako řeč těla. V některých případech neverbální komunikace zcela nahradila verbální komunikaci, častěji se stala jejím doprovodem jako ilustrace, podtrhování a zesilování jejího účinku (Linhartová, 2006, s. 16-18). Špatenková a Králová uvedly, že pomocí neverbální komunikace byly odhaleny pokusy oklamat, něco předstírat či zastírat. Např. pacient s bolestivou grimasou se všeobecné sestře snažil namluvit, že ho to vůbec nebolí (Špatenková, Králová, 2009, s. 28-29). Lin a Jones upozornili na fakt, že čínský jazyk stojí na vysokém kontextu. Znamená to, že identická slova mají různé významy, protože jsou vyjádřena různými způsoby, jako jiným tónem či laděním hlasu nebo různými výrazy obličeje. Pro pochopení verbálního sdělení je tak neverbální doprovod nutností (Lin, Jones, 2006, s. 121-122). Nesmí být opomenuto ani „hanxu“, tedy neupřesňovat v řeči vše, ale nechat nevyřčené (Gao, 1998, s. 167). Bello, Brandau-Brown a Zhang dodali, že v souvislosti s tímto zvykem nejsou slovní výrazy oceňovány, výmluvné osoby jsou dokonce považovány za méně znalé nebo dokonce i nebezpečné. Číňané tak i nadále upřednostňují nepřímou komunikaci typickou pro kolektivisticky orientované kultury (Čína, Ekvádor, Pákistán...), které prosazují dobro kolektivu nad jednotlivce. Z pohledu kolektivismu je důležitější nepřímá komunikace, protože zdůrazňuje posluchače a jejich schopnosti odvodit úmysly sdělené informace. Přímá komunikace však klade důraz na schopnost jednotlivce vyjádřit své názory (Bello, Brandau-Brown, Zhang et al., 2010, s. 297-298).

2.1 Vzhled a úprava zevnějšku

Špatenková a Králová uvedly jako specifickou formu neverbální komunikace vzhled a úpravu zevnějšku. Sesterská uniforma se tak stala symbolem určité pozice, role

a kompetence v určité situaci (Špatenková, Králová, 2009, s. 28-29). Jak pacienti čínské minority vnímali českou všeobecnou sestru, bylo doloženo výzkumem prováděného týmem z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Všeobecná sestra byla viděna jako žena v bílém či světle oranžovém oblečení, nosící pantofle a pečující o nemocné. Od ošetrovatelského personálu pak respondenti očekávali praktické schopnosti, příjemné vystupování a komunikační schopnosti vedoucí k přesnému zjištění problému (Scholz, Tóthová, 2008, s. 285). Autorka Tóthová výzkumem zhodnotila odlišnosti celkového vzhledu Evropanů od příslušníků čínské minority. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že příslušníci čínské minority byli nižší postavy, se žlutohnědou barvou pokožky. Barva očí byla tmavá, vlasy nejčastěji černé, rovné a lesklé. Tělní ochlupení většinou chybělo a to jak u žen, tak i mužů. Pro obličej byl typický malý nos a šikmo položené oční štěrbin. Nižšímu vzrůstu odpovídala i hmotnost, obezita se vyskytla zřídka (Tóthová, 2010, s. 121). Poznatky o stylu oblékání příslušníků čínské minority ukázaly, že se neliší od západního trendu oblékání (Seligman, 2007, s. 129). Frotscher dodal, že oblečení je vhodně přizpůsobováno zamýšlené činnosti. Není nic neobvyklého chlubit se drahým oblečením. Pro Čechy tak může být úsměvné, že je na oblečení někdy záměrně ponechávána připevněná cenovka. Jako symbol statutu slouží reprezentativní doplňky. Příliš vyzývavé oděvy stále nejsou Číňany oblíbeny. Ženské oblečení by nemělo klást důraz na zvýraznění postavy, nejčastěji jsou tak nošeny uzavřené blůzy ke krku a sukně po lýtka (Frotscher, 2008, s. 22). Pro ženy se stalo již běžné i líčení, které bylo kdysi kritizováno jako buržoazní výstřelek (Seligman, 2007, s. 129). Symbolika je vyjadřována i barvou oblečení, kterou popsala autorka Obuchová. V Číně je uznáváno pět nejdůležitějších barev. Červená (chung), odedávna pokládána za životodárnou barvu, symbolizující mládí, léto, jih. Připisovala se jí schopnost odhánět zlé duchy a démony. Jedná se o oblíbenou barvu svatebních šatů. Žlutá barva (chuang), které je přikládán posvátný význam, protože byla odvozena od Žluté řeky, kolébky čínského národa. Od 6. století byla barva určena nejvyššímu vládci a prostý lid měl zakázáno nosit žlutý oděv. Modrá (cching) společně se zelenou (lü) jsou počítány za jednu barvu. Modrá je spojována s touhou po vzdělání a také jako barva oděvu chudých. Zelená je barvou života, jara a vnitřní spokojenosti. Na divadelní scéně symbolizuje zelený

obličej demony a ďábly. V zeleném oděvu často chodily prostitutky. Bílá (pai) je spojována se západem a podzimem, označuje morální čistotu a nevinnost. V žádném případě se nedoporučuje bílá ozdoba do vlasů, protože to přináší neštěstí. Bílá je asociována především s pohřby jako barva pro smuteční oděv. Černá (chej) je spojována s vodou, severem a slanou chutí. Symbolizuje temnotu, smrt, necnost a provinění. Nebyla nikdy příliš oblíbená, protože připomíná barvu pohmožděnin a podlitin, evokuje nezdár a neštěstí (Obuchová, 2000, s. 25-34).

2.2 Výraz tváře

Výraz tváře (mimika) nejsilněji odráží emoční prožívání (zdravotníkově, ale i pacientově). Mimikou lze vyjádřit radost nebo smutek, strach, překvapení, rozčilení, nezáměr apod. (Špatenková, Králová, 2009, s. 30). Autor Seligman uvedl, že Číňané jsou vychovávaní, aby nedávali ve společnosti najevo své pocity. Proto se při představování cizím lidem zpravidla neusmívají, což však nelze vykládat za projev nespokojenosti, hněvu či nepřátelství. Mylně je často vysvětlována i tendence Číňanů smát se nehodám druhých lidí. Smích je pro ně i způsob vypořádání se s nepříjemnými situacemi, ve kterých neví jak reagovat (Seligman, 2007, s. 89-90). Obuchová upozornila, že při sdělování důležité informace pacientovi čínské minority je třeba si dát pozor na fakt, že usměvavý a klidný obličej může být přítomen i v případě nepochopení tomu, co mu druhý právě říká. Často se také stává, že smíchem, či komickými pohyby obličeje je zakrýváno překvapení nebo nesouhlas s nevhodným dotazem či návrhem (Obuchová in Scholz, Tóthová, 2009, s. 216). Zajímavé informace obsahovala americká studie, která se zabývala různou četností úsměvu mezi ženami a muži, kteří byli příslušníky čínské minority. Výsledkem bylo, že dospívající dívky a ženy měly tendenci se usmívat častěji než dospívající chlapci a muži. Výsledky také naznačily, že úsměv je kulturou a věkem specifický (Pan, Works, Haskins, 2009, s. 18). V souvislosti s obtížným vykládáním pocitů výrazu tváře bývá problematické i hodnocení bolesti (Bai, Hsu, Tang et al., 2012, s. 18). Scholz a Tóthová uvedli,

že z pohledu do obličeje bychom bolest u většiny příslušníků čínské minority nejspíš vůbec nerozpoznali. Pacienti převážně reagovali pouze menší komunikací. Na dotaz k určení velikosti bolesti většinou příslušník čínské minority bolest ohodnotil, avšak nepřál si její tlumení analgetiky. Bolest nebyla vnímána jako negativní vjem, ale nerovnováha v oblasti jin a jang. Cílem bylo tedy najít protipól bolesti s pomocí alternativních forem jako meditace či relaxace (Scholz, Tóthová, 2009, s. 212). Z dalších používaných výrazů obličeje lze zmínit podmračený obličej značící nesouhlas, či uvolněnou tvář, která je známkou spokojenosti (Lin, Jones, 2006, s. 120). Výsledky studie autorky Lu z Göteborgské university ve Švédsku ukázaly výrazy obličeje, které jsou příslušníky čínské minority nejvíce používány. Nejčastěji se jednalo o úsměv (44 %), uhýbání pohledu při komunikaci stranou (12 %) a zvyšování obočí (11 %). Ostatní projevy se vyskytly zřídka (LU, 2010, s. 14). Zajímavé byly i výsledky studie amerického týmu o vyjadřování pozitivních a negativních emocí výrazy obličeje. Jednotlivci vyjadřovali více pozitivních emocí vůči těm, kteří měli vyšší sociální status než oni sami a více negativních emocí k lidem s nižším sociálním statutem. Výsledek studie je nejspíše způsoben smyslem pro harmonii při vztazích v práci s nadřízenými (Pan, Works, Haskins, 2009, s. 17).

2.3 Oční kontakt

Autorky Špatenková a Králová uvedly, že různé kulturní skupiny mají odlišné interpretace výrazů obličeje, zvláště očního kontaktu. V české kultuře je přímý oční kontakt považován za sdělení zájmu nebo důvěryhodnosti, což je při komunikaci s pacienty nepochybně důležité (Špatenková, Králová, 2009, s. 30). Příslušníci čínské minority však mají tendenci užívat pouze mírný oční kontakt a intenzivní pohled do očí může být různě interpretován. Například jako urážka, znak neúcty či dokonce může poukázat na hanebné úmysly. Při komunikaci může se ženou pak intenzivní oční kontakt může být považován za flirtování a vést tak k nedorozumění (Lin, Jones, 2006, s. 120-122). Seligman uvedl, že pokud pacient čínské minority uhýbá očima během

rozhovoru, obvykle se jedná o známku plachosti či rozpaků, která by však neměla být vykládána jako projev neupřímnosti. Pokud naopak na někoho upřeně zírá, nelze to vnímat jako projev agresivity nebo jednání, proti kterému lze cokoli namítnout. Zdůvodnění je, že osoba je pro něj něčím zajímavá či zvláštní, třeba jen tím, že má blond vlasy, vysoký vzrůst nebo neobvyklé oblečení (Seligman, 2007, s. 89).

2.4 Vzdálenost a doteky

Každý člověk má určitou stabilní vzdálenost, kterou obvykle při kontaktu s jinými dodržuje a cítí se v ní bezpečně. Každý pacient je jedinečný a má různé požadavky na svůj prostor (Špatenková, Králová, 2009, s. 31). Autoři Lin a Jones uvedli jako intimní vzdálenost do 18 palců (45 cm), osobní od 18 palců do 4 stop (45 cm - 1,2 m), sociální zónu od 4 do 8 stop (1,2 - 2,4 m) a vyšší vzdálenost označili za veřejnou (Lin, Jones, 2006, s. 115). Seligman upozornil, že společenská vzdálenost příslušníků čínské minority v místnostech je poněkud menší než v západních kulturách. Rozdíl je patrně zapříčiněn čínskou myšlenkou, že být sám je bezpředmětné. V čínských rodinách je běžné, že v jedné místnosti je i 6 lidí. Čínské děti obvykle nemají vlastní pokoj, všechny dveře v bytě jsou otevřené a přístupné všem. Pojem soukromí zde téměř neexistuje. Vzdálenost při přímém rozhovoru může být natolik nízká, že člověk pociťuje dech řečníka přímo do obličeje. Přírozenou reakcí příslušníka české národnosti je ustoupit o krok vzad, aby prostor mezi komunikujícími dosáhl přijatelnějších rozměrů. Lze však očekávat, že příslušník čínské minority ústup nepochopí a vzdálenost opět zmenší (Seligman, 2007, s. 87-89). Nedílnou součástí ošetrovatelské péče je i dotek. Zdravotnický personál používá při kontaktu s pacienty různé druhy doteků, některými se snaží vyjádřit podporu a uklidnit, jiné jsou nedílnou součástí ošetrovatelských úkonů (Špatenková, Králová, 2009, s. 32). Pro příslušníky čínské minority je specifické, že se na veřejnosti málokdy navzájem dotknou příslušníci opačného pohlaví, výjimkou nejsou ani manželé, kteří se na veřejnosti téměř nikdy nedrží za ruce. Naopak fyzický kontakt mezi příslušníky stejného pohlaví je naprosto v pořádku. Není nic neobvyklého,

pokud se přátelé stejného pohlaví dotýkají, drží se za ruce, či se k sobě naklánějí (Seligman, 2007, s. 88). Lin a Jones prokázali, že podání ruky je u příslušníků čínské minority nejčastější způsob pozdravu pro formální setkání (Lin, Jones, 2006, s. 117). Potřesení rukou se však nepoužívá mezi lidmi radikálně odlišného postavení, ale mezi sociálně rovnými či přáteli (Mu, Li, 2010, s. 35). Číňané se při pozdravu neuklánějí, někdy však mohou provést při podání ruky mírné kývnutí hlavy, čímž ukazují respekt (Lin, Jones, 2006, s. 117).

2.5 Gesta a symboly

Autorka Linhartová označila gesta za symboly, které přímo tlumočí slova nebo fráze. Mají v komunikaci s pacientem neopominutelný význam a mohou dokonce zcela nahradit verbální sdělení. Při ošetřování pacienta - cizince tak mohou být přiměřená gesta kreativním způsobem komunikace. Kromě gest, která jsou používána záměrně, existují i gesta, která si lidé neuvědomují a mohou tak o člověku mnohé prozradit. Gesty se od sebe jednotlivé kultury liší a většinou poukazují na národní temperament (Linhartová, 2006, s. 31). Autoři Lin a Jones výzkumem prokázali, že příslušníci čínské minority nejčastěji používají gesto přikývnutí hlavy, které má i zajímavou historii. Traduje se, že jeho původ je ve starověké době psaní svitků, které se psaly shora dolů. Při jejich čtení učenci pokyvovali hlavami, což se prostému lidu líbilo, a tak se kývnutí stalo mezi nimi zvykem (Lin, Jones, 2006, s. 117). Studie Lu z Göteborgské university ve Švédsku potvrdila, že kývnutí hlavy používali Číňané, stejně jako Evropané, pro vyjádření souhlasu, jistoty a zavrtění hlavy jako projev nesouhlasu. Svě ne však Číňané vyjadřovali i energetickým pohybem ruky před obličejem, kdy s ní mávali ze strany na stranu (Lu, 2010, s. 18). Hlavou by nemělo být pohybováno tak, že výsledkem je snaha něco ukázat. Takové gesto je považováno za úsměvné a neomalené (Seligman, 2007, s. 91). Mírné trhnutí hlavou je nejčastěji používáno při překvapení nebo jako známka nejistoty (Lu, 2010, s. 34). Seligman upozornil, že existuje celá řada gest, např. gesto ruky „pojďte sem“, či pokrčení ramen, která jsou pouze mylně vykládána, protože jsou rozdílná. Pobídce „pojďte sem“ vyjadřovanou

v České republice vztyčeným ukazováčkem směrem k sobě příslušník čínské minority neporozumí. Stejně gesto projevují máváním napřáhnutou rukou dlaní dolů, což je pro Čechy gesto značící spíše zamávání na rozloučenou. Pokrčení rameny pro Číňany nemusí znamenat nevědomost, mnohými je považováno pouze za špatné držení těla. Také na vyjádření, že vše je „OK“ pomocí spojeného palce a ukazováku, může být odpovědí jen nechápavý pohled. Gesta, která jsou pro obě naše kultury společná, jsou například palec nahoru značící souhlas a tleskání rukama jako všeobecně srozumitelný aplaus (Seligman, 2007, s. 91). Autoři Mu a Li zdůraznili, že Čína je velká země, a tak jsou zde významné jazykové a kulturní rozdíly již mezi vzdálenými regiony. Nejtypičtější je rozdíl mezi severní a jižní Čínou (Mu, Li, 2010, s. 37). Autoři Lu, Mu a Li se přesto shodli na gestech, která jsou z větší části shodná (Lu, 2010, s. 27; Mu, Li, 2010, s. 37). Patří k nim gesto dohody, které příslušník čínské minority vyjádří svými spojenými malíčky. Gesto je využíváno pouze v neformálních situacích, snahou je dospět k dohodě, ale také přání, aby dohoda trvala dlouho (Mu, Li, 2010, s. 37). Gesto slibu, které je vyjadřováno umístěním pravé ruky na pozici srdce. Znázorňuje upřímný slib, protože vychází z pohledu čínské starověké myšlenky, že myšlení, upřímnost a paměť lidských bytostí jsou uloženy v srdci. Z tohoto pohledu je slib slibem pouze za předpokladu, že se myslí upřímně (Lu, 2010, s. 27). Gesto spokojenosti je obvykle používáno ženami a je vyjádřeno rukou před ústy. Tento projev představuje pocit sebeuspokojení a spokojený pocit, který má být skryt před ostatními. Je známo, že čínské ženy vyjadřují většinu svých pocitů introvertním nebo diskretním způsobem (Mu, Li, 2010, s. 38). V případě, že příslušník čínské minority neví, jak vyjádřit svou vděčnost, použije gesto sevření dlaní. Pokud bude provedeno na úrovni čela, jde o poděkování, na úrovni hrudníku je pak přáno příjemci hodně štěstí. Váhání je vyjádřeno nečastěji podrbáním se rukou ve vlasech. Symbolizuje konfrontaci s obtížnými problémy a snahu o jejich řešení (Lu, 2010, s. 28). Podepření brady palcem a ukazováčkem značí negativní emoce, převážně urážku. Gestem je dááno příjemci najevo, že by se měl za svůj výrok stydět. Nejvyšší stupeň podráždění je však vyjádřen vztaženou levou paží v pravém úhlu před obličejem se současným přiložením pravé ruky na biceps vztyčené paže. Doslova znamená „Proklínám tě!“ (Mu, Li, 2010, s. 36-

38). Číňané používají pohyby pažemi k doplnění komunikace velmi často, ženy pak dokonce čtyřikrát častěji než muži, na druhou stranu je zajímavé, že téměř nikdy neužijí k dokreslení sděleného pohyby ramen (Lu, 2010, s. 17). Důležitou roli hraje i celkový postoj a držení těla. Při sezení se důležité nehrbit se, protože to může být vnímáno jako projev nedostatečné úcty. Toto pravidlo však neplatí při setkání se starším či společensky významnějším člověkem, kdy by měla být hlava snížena a mírně ohnuta, jako vyjádření respektu (Mu, Li, 2010, s. 38). Dle Obuchové bychom marně hledali jiný než čínský národ, který komunikuje každodenně s okolím ve snaze ukázat touhu po dosažení štěstí a harmonie. Jako prostředek tohoto komunikačního projevu jsou používány symboly, které jsou na čínském území k vidění na každém kroku (Obuchová, 2000, s. 12). Symboly jsou tradičně malovány na ruční svitky, které pak slouží pro osobní prohlížení jako talisman nebo se vystavují na zdech k obdivu všech (Febry, 2008, s. 212). Nejčastěji se symbolická výzdoba omezuje na tři znaky, které mají bohaté varianty. Prvním znakem je obrázek netopýra, který je symbolem štěstí a blahobytu. Je to proto, že čínsky se řekne netopýr fu stejně jako štěstí, které se však odlišně píše. Druhým znakem je pět netopýrů, čínsky wu fu, v překladu pět druhů blaha nebo také „pět božích milostí.“ Znaky zobrazují dlouhověkost, bohatství, zdraví, lásku k ctnosti a přirozenou smrt ve vysokém stáří. Třetím symbolem je pět netopýrů kolem znaku šou, dlouhověkosti. Jedná se o zdůraznění, že pět druhů blaha si dostatečně užijeme pouze s dobrým zdravím a dlouhověkostí (Obuchová, 2000, s. 18-26).

2.6 Paralingvistika

Autorky Špatenková a Králová označily paralingvistiku jako přechod mezi neverbální a verbální komunikací, při které dochází k zesílení, či zeslabení obsahu sdělení a dává prostor pro osobní zaujetí. Zahrnuje např. sílu hlasu, výšku tónu řeči, rychlost, plynulost a kvalitu řeči či pomlky (Špatenková, Králová, 2009, s. 34-35). Seligman popsal u Číňanů specifický paralingvistický projev, syknutí, které bylo způsobeno nasátím vzduchu přes zatnuté zuby. Syknutí obvykle spojeno s vyslechnutím žádosti, které bylo

z čínského pohledu obtížné vyhovět. Snahou bylo získat pro sebe dostatek času k přemýšlení. Autor přidal doporučení, že pokud je toto syknutí při rozhovoru zpozorováno, je lépe prosbu poupravit, či raději rovnou vzít zpět (Seligman, 2007, s. 90). Lin a Jones uvedli jako specifický projev komunikace ticho, které příslušníci čínské minority vnímají zcela odlišně než lidé v Evropě. Z čínského pohledu je mlčení signál k přemýšlení a hodnocení situace. Ticho je také považováno za známku zdvořilosti. Znamená také to, že čínský posluchač věnuje veškerou svou pozornost řečníkovi a očekává, jak bude pokračovat. Mlčení v běžné čínské komunikaci je správný okamžik, který vyjadřuje mnohé. Mlčení má stejnou váhu důležitosti jako to, co bylo řečeno přímo. Existuje staré čínské přísloví: „Ticho je stejně cenné jako zlato“ (Lin, Jones, 2006, s. 120-121).

2.7 Dary

Dle DeVita patří obdarování k málo vnímanému aspektu neverbální komunikace. Ve skutečnosti však dárek vysílá signály, které jsou pro obdarovaného velmi významné. Může symbolizovat navázání nového přátelství či určitý stupeň závazku. Tento zvyk má v každé kultuře lišící se pravidla (DeVito, 2001, s. 139-140). Dle autorů Lin a Jones je Čína již dlouho známá jako „země obřadu a slušnosti“. Dárek se stal nedílnou součástí projevu zdvořilosti. Dárkem je vyjadřována úcta, vděk, pozornost, slouží k památce či k úplatku. Mezi typické dárky od Číňanů patří čínské regionální speciality, často řemeslné výrobky, které jsou odrazem čínské kultury. Dar nemusí být velký, často může jít o drobnost se symbolickým významem, či něco praktického. Dárky jsou pak baleny nejčastěji do papíru světle červené barvy, která je slavnostní (Jin, Jones, 2006, s. 122-123). Seligman doplnil, že Číňané přicházejí nezdědka s dárkem, pokud hodlají o něco požádat. Někdy naopak služba již dárku předchází. Pokud je český zdravotnický pracovník obdarován pacientem čínské minority, měl by zvážit, zda hodnota daru alespoň zhruba odpovídá prokázané službě. Hranice mezi úplatkem a dárkem je totiž v Číně velmi tenká. Zdravotník může zvážit i odmítnutí dárku, což je sice velmi ošidné,

ale v případě, že by přijetí bylo příliš zavazující, je odmítnutí vhodnou strategií. V opačném případě, kdy bude obdarován příslušník čínské minority, nejsou vhodné hodiny, řezané květiny a zelený klobouk. Výraz „dát hodiny“ neboli „sung čung“ (song zhong) je homonymem k frázi „ošetřovat umírajícího rodiče.“ Řezané květiny připomínají pohřeb a zelený klobouk darovanému muži sděluje, že ho manželka podvádí (Seligman, 2007, s. 166-169).

2.8 Vybrané komunikační projevy příslušníků čínské minority v nemocničním prostředí České republiky

Zajímavé výsledky ukázal výzkum prováděný týmem pracovníků z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, který se zabýval specifiky při ošetřování příslušníků čínské minority. Vzhledem ke specifiku nízké osobní vzdálenosti byla stanovena otázka, zda je pro jedince čínské minority přijatelné sdílet pokoj s třemi, popřípadě více pacienty (Scholz, Tóthová, 2009, s. 210-217). Podkladem byl anglický výzkum Seligmana, jehož výsledky ukázaly, že Číňané jsou zvyklí na neustálý kontakt s lidmi (Seligman, 2007, s. 87-89). Překvapivým výsledkem výzkumu pracovníků Jihočeské univerzity bylo, že za přijatelný byl považován počet menší než dva. Jeden respondent vyjádřil dokonce přání být zcela sám. Autoři upozornili, že velkou roli hrála také kulturní specifičnost ostatních pacientů na pokoji (Scholz, Tóthová, 2009, s. 210-217). Dotazníkovým výzkumem byla hodnocena i spokojenost příslušníků čínské minority s chováním a úrovní komunikace zdravotnických pracovníků při přijetí do nemocnice. Kladně jej hodnotilo 49,5 % dotazovaných. Stejně procento, 49,5 % osob, bylo spokojeno s chováním, komunikací a zachováváním intimity během celkové doby hospitalizace (Michálková, Šedová, Tóthová, 2008, s. 247-482). Autoři Scholz a Tóthová poukázali na verbální projev při výběru lůžka. Převažovala preference polohy u okna, kde bylo více energie. Specifickým neverbálním projevem bylo přikládání mokrého ručníku do oblasti zarudnuté intravenózní kanyly namísto přivolání sestry. Respondenti zdůvodňovali projev jako snahu o vyrovnání porušené rovnováhy jin a jang.

Neverbálním projevem doprovázející odběr krve bylo překvapení, které se však nevztahovalo k výkonu jako takovému, ale k velkému množství krve, které bylo odebíráno. Čínská minorita vnímala krev jako součást rovnováhy zdraví (Scholz, Tóthová, 2009, s. 210-217). Průcha poukázal také na problémy v komunikaci o zdraví a nemoci (Průcha 2009, s. 164). Pang a Wang vysvětlili, že zdraví z pohledu příslušníků čínské minority je vnímáno jako rovnovážný stav. Tento náhled je ve shodě s čínskou filosofií (jin a jang) datovanou do doby asi 3000 let před naším letopočtem. Filosofií je zdraví definováno jako stav rovnováhy mezi vnějším a vnitřním prostředím člověka (příloha 2) (Pang, Wang in Tóthová, 2009, s. 211-212). Michálková, Šedová a Tóthová dodaly, že příslušníci čínské minority si váží svého zdraví, důraz kladou na prevenci. Pravidelně navštěvují preventivní prohlídky a dodržují zdravý životní styl (Michálková, Šedová, Tóthová, 2008, s. 295- 302).

2.9 Čaj jako prostředek neverbální komunikace

Čaj, jako starý tradiční nápoj, vždy byl a je neodmyslitelnou součástí čínské kultury (Li, 1993, s. 75). Prokosh označil čaj jako prostředek komunikace. Čajovny lze nalézt po celé Číně a častým rodinným zvykem je trávit zde nedělní dopoledne. Čajovny jsou hlučná místa, kde šálek čaje slouží k odpočinku od uspěchané doby a prostředek neformální komunikace (Prokosh, 2005, s. 12-13). Valter popsal historický vývoj pití čaje a vznik čajových rituálů. Nejvýznamnější je japonská čajová ceremonie Cha-no-yu. Je ze všech čajových ceremonií nejvíce organizována a kodifikována. I v Číně se rozvíjelo umění čaje, například v textu cha - shu z dynastie Ming. Umění zahrnovalo jak pěstování, výrobu a přípravu čaje, tak i způsob jeho pití, který nebyl omezen přísnými pravidly, protože by to odporovalo taoistickému ideálu spontánnosti (Valter, 2012, s. 82). Autoři Scholz a Tóthová výzkumem zjistili, že pokud by ošetřující personál přinesl pacientovi čínské minority studený čaj, pravděpodobně by ho nepil, pokud by mu nebylo opravdu hodně špatně. Za neverbálním sdělením lze nalézt náhled na rovnováhu uvnitř sebe sama. Tato rovnováha mezi teplem a chladem vychází

z konfuciánské filosofie a buddhismu (Scholz, Tóthová, 2009, s. 215). Šálek čaje je pak vhodné podávat oběma rukama, čímž prokazujeme naši zdvořilost (Tóthová, 2010, s. 121).

ZÁVĚR

Prvním cílem bakalářské práce bylo předložit dohledané poznatky o verbální komunikaci v transkulturní ošetrovatelské péči se zaměřením na vybraná specifika čínské minority.

Obuchová a Cílková se shodly, že specifickým verbálním projevem je čínský jazyk a čínské znakové písmo (Obuchová, 1999, s. 28; Cílková, 2007, s. 154). Jako nejdůležitější faktory pro osvojení českého jazyka u příslušníků čínské minority se ukázaly věk, kdy děti se učí rychleji, a délka pobytu v České republice (Tóthová, 2010, s. 131-133; Kutnohorská, 2003, s. 66-68). Komunikační bariéry v nemocnici nejčastěji zdravotníci zvládali pomocí jednoduché češtiny, pomalé mluvy, slovníku a kresby. V případě selhání těchto metod využili tlumočnicka, kterým byl nejčastěji člen pacientovy rodiny (Michálková, Šedová, Tóthová, 2008, s. 295; Špatenková, Králová, 2009, s. 97; Kutnohorská, 2003, s. 69-70). Neporozumění v komunikaci je možné snížit i používáním stylizovaných obrázků - piktogramů (Uřičíková, Borošová, 2008, s. 81-82; Tóthová, 2010, s. 174-180). Dle autorů Gao a Fanga má čínská komunikace pět charakteristických znaků, které vycházejí z kulturních tradic konfuciánství. Jsou to hanxu, jehož cílem je neřici vše a nechat nevyřčené. Tingua, znak, který zdůrazňuje poslech. Kegi, milá komunikace. Zjiren, znak sdílné komunikace pouze s lidmi, které znám, a mianzi, jehož snahou je vyhnout se konfliktu (Gao, 1998, s. 170-171; Fanga, 2011, s. 322). Někteří autoři se shodli v názoru, že se styl čínské komunikace vlivem globalizace proměnil a pět charakteristických rysů kulturních tradic získalo protikladné principy, které autoři přirovnali k filosofii jin a jang (Fanga, 2011, s. 324; Faure, Fang, 2008, s. 197).

První cíl bakalářské práce byl splněn.

Druhým cílem bylo předložit dohledané poznatky o neverbální komunikaci v transkulturní ošetrovatelské péči se zaměřením na vybraná specifika čínské minority.

Vzhled a úprava zevnějšku. Dle výzkumu Tóthové byli jedinci čínské minority nižší postavy se žlutohnědou barvou pokožky, převažovaly tmavé oči, černé, rovné, lesklé

vlasý, chybělo tělní ochlupení, obličejí dominoval malý nos a šikmo položené oční štěrbiný (Tóthová, 2010, s. 121). Stylem oblékání se neliší od Evropy, stále je však zapovězen vyzývavý oděv (Seligman, 2007, s. 128-131; Frotsecher, 2008, s. 22).

Výraz tváře. Příslušníci čínské minority nedávají okolí najevo své pocity (Seligman, 2007, s. 89). Výzkumy Seligmana a Obuchové ukázaly, že nejvíce užívaným výrazem tváře byl úsměv jako prostředek k vypořádání se s nepříjemnými situacemi, ve kterých nevěděli jak reagovat, zakrývání překvapení či nesouhlasu s nevhodným dotazem, nebo dokonce neporozumění sdělené informaci (Seligman, 2007, s. 90; Obuchová in Scholz, Tóthová, 2009, s. 216). Dále byl používán podmračený obličej značící nesouhlas a uvolněná tvář pro spokojenost (Lin, Jones, 2006, s. 120; Lu, 2010, s. 14).

Oční kontakt. Dle Lin, Jones a Seligmana příslušníci čínské minority používali pouze mírný oční kontakt, intenzivní pohled byl vnímán jako projev neúcty. Uhýbání očima bylo pochopeno jako známka plachosti a rozpaků (Lin, Jones, 2006, s. 120-122; Seligman, 2007, s. 89).

Proxemika a haptika. Společenská vzdálenost příslušníků čínské minority byla popsána jako nižší, než je zvykem v České republice. Nebylo nic neobvyklého cítit při rozhovoru dech do obličejí (Seligman, 2007, s. 87-89; Lin, Jones, 2006, s. 115). Na veřejnosti se zpravidla nedotýkají příslušníci opačného pohlaví (ani manželé), naopak fyzický kontakt mezi příslušníky stejného pohlaví je v pořádku (Seligman, 2007, s. 88). Podání pravé ruky bylo popsáno za nejčastější způsob pozdravu při formálním setkání (Lin, Jones, 2006, s. 117; Mu, Li, 2010, s. 35).

Gesta a symboly. Nejčastěji užívaným gestem příslušníků čínské minority bylo zjištěno přikývnutí, které vyjadřovalo souhlas a jistotu, a zavrtění hlavou jako projev nesouhlasu (Lin, Jones, 2006, s. 117, Lu, 2010, s. 18). Pohyby pažemi byly k dokreslení verbálního sdělení používány velmi často, zatímco pohyby ramen téměř nikdy (Mu, Li, 2010, s. 36-38; Lu, 2010, s. 17). Oblíbeným symbolem je obrázek netopýra znázorňujícího štěstí a blahobyt (Febry, 2008, s. 212; Obuchová, 2000, s. 18-26).

Paralingvistika. Příslušník čínské minority může při vyslechnutí žádosti, které není možné vyhovět, syknout přes zatnuté zuby. V takovém případě je lepší vzít prosbu zpět.

Ticho je vnímáno jako signál k přemýšlení, hodnocení situace a známka zdvořilosti (Seligman, 2007, s. 90; Jin, Jones, 2006, s. 120-121).

Dárky. Jedinec čínské minority jimi vyjadřuje úctu, vděk, pozornost, slouží k památce či úplatku. Při obdarování je třeba zvážit, zda hodnota dárku odpovídá prokázané službě, aby obdarovaný nebyl dárci zavázán (DeVito, 2001, s. 139-140; Lin, Jones 2006, s. 122-123; Seligman, 2007, s. 166-169).

Čaj. Velmi specifický nástroj neverbální komunikace. Příslušníci čínské minority by nikdy nepili studený čaj, čímž dávají náhled na rovnováhu uvnitř sebe. Šálek čaje je vhodné podávat oběma rukama jako prokázání zdvořilosti (Scholz, Tóthová, 2009, s. 215; Tóthová, 2010, s. 121).

Druhý cíl bakalářské práce byl splněn.

Nejdůležitějším aspektem v transkulturní komunikaci je vždy respektovat pacienta jako jedinečnou lidskou osobnost (Špatenková, Králová, 2009, s. 97, Kutnohorská, 2003, s.70).

BIBLIOGRAFICKÉ A ELEKTRONICKÉ ZDROJE

ADAMCZYK, Roman. 2007. Sestra, jazyk, klient- spojené nádoby. In: Alexandra ARCHALOUSOVÁ, *Cesta k profesionálnímu ošetrovatelství II*. [online]. Slezská univerzita v Opavě, 2007, s. 136-138 [cit. 2012-11-02]. ISBN 978-80-7248-413-3. Dostupné z: <http://www.slu.cz/fvp/cz/uo/konference-a-sympozia/archiv/sbornik-2007>

BAI, Jinbing, HSU, Lily, TANG, Yu, et al. 2012. Validation of the COMFORT Behavior scale and the FLACC scale for pain assessment in Chinese children after cardiac surgery. *Pain Management Nursing* [online]. 2012, roč. 13, č. 1, s. 18-26 [cit. 2012-10-20]. ISSN 1524-9042. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22341137>

BELLO, Richard, BRANDAU-BROWN, Frances, ZHANG, Shuangyue, et al. 2010. Verbal and nonverbal methods for expressing appreciation in friendships and romantic relationships: A cross-cultural comparison. *International Journal of Intercultural Relations* [online]. 2010, roč. 34, č. 3, s. 294-302 [cit. 2012-10-20]. ISSN 0147-1767. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147176710000118>

CÍLKOVÁ, Eva a SCHÖNEROVÁ, Petra. *Náměty pro multikulturní výchovu poznáváme jiné národy*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-238-6

DEVITO, Joseph. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-7169-988-8

FANGA, Tony. 2011. Chinese communication characteristics: A Yin Yang perspective. *International Journal of Intercultural Relations* [online]. 2011, roč. 35, č. 3, s. 320-333 [cit. 2012-10-20]. ISSN 0147-1767. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147176710000702>

FAURE, Guy, Olivier a FANG, Tony. 2008. Changing Chinese values: Keeping up with paradoxes. *International Business Review* [online]. 2008, roč. 17, č. 2, s. 194-207 [cit. 2012-10-20]. ISSN 0962-9262. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0969593108000292>

FEBRY, Jonatan. *Sedmdesát divů Číny*. 1.vyd. Bratislava: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-071-6

FROTSCHER, Steven. *5000 zanků a symbolů světa*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2230-6

GAO, Ge. 1998. „Dont take my word for it“- understanding chinese speaking practices. *Int. Journal Intercultural Rel.* 1998, roč. 22, č. 2, s. 163-186 [2012-10-20]. ISSN 0147-1767-98-00003-0

CHANG, Hui-Ching. 1999. The ‘well-defined’ is ‘ambiguous’ - Indeterminacy in Chinese conversation. *Journal of Pragmatics* [online]. 1999, roč. 31, č. 4, s. 535-556 [cit. 2012-10-02]. ISSN 0378-2166. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378216698000885>

KUTNOHORSKÁ, Jana. 2003. Komunikace s cizinci při poskytování zdravotní péče a respektování jejich transkulturní/ multikulturní odlišnosti. In: Darja JAROŠOVÁ a kol. *Trendy v ošetrovatelství II.* [online]. Ostravská univerzita Ostrava, 2003, s. 66-71 [cit. 2012-11-02]. ISBN 80-7042-341-2. Dostupné z: <http://fzs.osu.cz/uom/dokumenty/uom-publikace/trendy-ii-2003.pdf>

KUTNOHORSKÁ, Jana. 2006. Multikulturní/ transkulturní komunikace. *Interní medicína pro praxi* [online]. 2006, roč. 7, č. 2, s. 96-98 [cit. 2012-11-02]. ISSN 1803-5256. Dostupné z: <http://www.internimedicina.cz/pdfs/int/2006/02/15.pdf>

LI, Xiusong. 1993. Chinese Tea Culture. *Journal of Popular Culture* [online]. 1993, roč. 27, č. 2, s. 75-89 [cit. 2012-10-20]. ISSN 1540-5931. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=f3830ef0-78b5-4be8-b9a0-25a6b80e50f9%40sessionmgr113&hid=110>

LIN, Lilian a JONES, Carol, Larson. 2006. A Comparison of Business Communication in China and the U.S. with Implications for Business Educators. *Delta Pi Epsilon Journal* [online]. 2006, roč. 47, č. 3, s.113-127 [cit. 2012-10-20]. ISSN 0011-8052. Dostupné z : <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=2c7b30ba-2813-429f-940e-b8ffc7a8e0e0%40sessionmgr114&hid=105>

LINHARTOVÁ, Věra. *Praktická komunikace v medicíně.* 1. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80247-1784-5

LORENTZ, Maier. 2008. Transkultural nursing: its importance in nursing practice. *Journal of Cultural Diversity* [online]. 2008, roč. 5, č.4, s. 27-43 [cit. 2012-11-02]. ISSN 1071-5568. Dostupné z: <http://search.proquest.com/docview/219364449/1399FAF2A6A3ADD96C4/1?accountid=16730>

LU, Jia. 2010. *A Pilot Study on Chinese Gestural Feedback* [online]. Master in Communication Applied Information technology University of Gothenburg. [cit. 2012-10-20]. ISBN 1651-4769. Dostupné z: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/24711/1/gupea_2077_24711_1.pdf

MICHÁLKOVÁ, Helena, ŠEDOVÁ, Lenka a TÓTHOVÁ Valerie. 2008. Zajištění efektivní, kulturně diferencované ošetrovatelské péče pro čínskou minoritu v České republice. *Kontakt* [online]. 2008, roč. 10, č. 2, s. 295-302 [cit. 2012-10-20]. ISSN 1804-7122. Dostupné z: <http://casopiszfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120502093416563770.pdf>

MU, Zhiling a LI, Guanhui. 2010. *Chinese nonverbal communication* [online]. Master in Communication Applied Information technology University of Gothenburg. [cit. 2012-10-20]. ISBN 1651-4769. Dostupné z : <https://ling.gu.se/~biljana/gestures2.html>

OBUCHOVÁ, Lubica. *Číňané 21. století: dějiny- tradice- obchod*. 1. vyd. Praha: Academica, 1999. ISBN 80-200-0641-9

OBUCHOVÁ, Lubica. *Čínské symboly*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. ISBN 80-247-9045-9

PAN, Xiaohui, BARFIELD-WORKS, Melissa a HASKINS, William. 2009. Gender Differences Concerning Status and Situational Influences on the Emotional and Social Bases of Smiling. *International Journal of Diversity in Organisations, Communities & Nations* [online]. 2009, roč. 9, č. 3, s. 15-27 [cit. 2012-10-20]. ISSN 1447-9532. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=2c7b30ba-2813-429f-940e-b8ffc7a8e0e0%40sessionmgr114&hid=105>

PROKOSH, Nancy. 2005. Tea and Chinese Culture. *Harvard Asia Pacific Review* [online]. 2005, roč. 27, č. 2, s. 12-14 [cit. 2012-10-20]. ISSN 1522-1113. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&sid=f3830ef0-78b5-4be8-b9a0-25a6b80e50f9%40sessionmgr113&hid=110>

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3069-1

SCHOLZ, Pavel a TÓTHOVÁ, Valérie. 2008. Čínský pacient v českém zdravotnictví. *Kontakt* [online]. 2008, roč. 10, č. 2, s. 283-287 [cit. 2012-10-20]. ISSN 1804-7122. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120418123601614607.pdf>

SCHOLZ, Pavel a TÓTHOVÁ, Valérie. 2009. Specifika ošetřování příslušníků čínské minoritní skupiny v České republice. *Kontakt* [online]. 2009, roč. 11, č. 1, s. 210-217 [cit. 2012-10-20]. ISSN 1804-7122. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120330100839198710.pdf>

SELIGMAN, Scott. *Čínská obchodní etiketa*. 1. vyd. Praha: BB/art, 2007. ISBN 978-80-7381-127-3

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a KRÁLOVÁ, Jaroslava. *Základní otázky komunikace: komunikace (nejen) pro sestry*. 1. vyd. Praha: Galén, 2009. ISBN 978-80-7262-599-4

TÓTHOVÁ, Valérie a kol. *Zabezpečení efektivní ošetrovatelské péče o vietnamskou a čínskou minoritu*. 1. vyd. Praha: Triton, 2010. ISBN 978-80-7387-414-8

UŘÍČKOVÁ, Alena a BOROŇOVÁ, Jana. 2008. Komunikačné karty- alternatívna forma komunikácie v multikulturném ošetrovatelstve. In: Alexandra ARCHALOUSOVÁ, *Cesta k profesionálnému ošetrovatelství III*. [online]. Slezská univerzita v Opavě, 2008, s. 81-83 [cit. 2012-11-02]. ISBN 978-80-7248-470-6. Dostupné z: <http://www.slu.cz/fvp/cz/uo/konference-a-sympozia/archiv/sbornik-2008>

VALTER, Karel. *Vše o čaji pro čajomily*. 7. vyd. Praha: Granit, 2012. ISBN 978-80-7296-082-8

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Příklad rozlišovací funkce tónu.....	13
Obrázek 2 Piktogram označující léky.....	15
Obrázek 3 Piktogram označující zdraví.....	15

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Přehled použitých elektronických informačních zdrojů.....	9
Tabulka 2 Přehled použitých periodik.....	10
Tabulka 3 Přehled použitých sborníků.....	10

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 Návštěva Konfuciovy akademie.....	39
Příloha 2 Využívání tradiční čínské medicíny Číňany v Číně a příslušníky čínské minority v České republice.....	40

PŘÍLOHA 1

Návštěva Konfuciovy akademie

(Autorem přílohy 1 je autorka práce)

Ve čtvrté fázi rešeršní strategie byla navštívena Konfuciova akademie Katedry asijských studií Filosofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Pro bakalářskou práci zde byly doporučeny četné relevantní články a publikace. Pro seznámení se s čínskou kulturou bylo navrženo navštívit některý z programů právě začínajícího 13. ročníku Měsíce čínské kultury, pořádaného Konfuciovou akademií. Autorkou bakalářské práce byl vybrán WORKSHOP ČÍNSKÉ TUŠOVÉ MALBY, konaný v pondělí 29. 10. 2012. Výuka probíhala s rodilými Číňany, kteří žijí střídavě v České republice a v Číně. Na Konfuciově akademii vyučují čínský jazyk. Komunikace probíhala anglicky, byl přítomen překladatel. Při individuálním vysvětlování používali Číňané jednoduchá česká slova, která byla doprovázena gesty rukou či přímou ukázkou správné techniky malby. Výstupem hodiny byl obrázek 1, který byl namalován autorkou bakalářské práce Veronikou Balounovou. V pravém dolním rohu kresby je lektorem čínsky napsáno jméno Veronika.

Obr. 1 Čínská tušová malba

PŘÍLOHA 2

Využívání tradiční čínské medicíny Číňany v Číně a příslušníky čínské minority v České republice

Autorce bakalářské práce bylo umožněno v rámci odborné dvoutýdenní praxe (25. 2. - 8. 3. 2013) na akreditovaném pracovišti DĚTSKÉ ZDRAVÍ s.r.o. u MUDr. Pavlíně Zaoralové získat základní informace o klasické čínské medicíně s možností osobní přítomnosti při vyšetřování i provádění úkonů.

Oblasti klasické čínské medicíny, které byly během praxe teoreticky prostudovány a prakticky shlédnuty:

- akupunktura celotělová
- akupunktura ušní
- bylinná terapie
- homeopatie
- masáže
- dietologie
- moxování
- baňkování

Dle Hesketh a Wei je Čína jedinou zemí na světě, kde je tradiční čínská medicína (TČM) a západní medicína (ZM) používána na všech úrovních zdravotního systému (Hesketh, Wei, 1997, s. 115). Tang, Liu a Ma popisují TČM, která zahrnuje fytoterapii, akupunkturu, akupresuru, moxování, baňkování, úpravu dietetiky a fyzické cvičení. TČM pracuje především s teorií rovnováhy uvnitř těla, teorií jin-jang a teorií pěti prvků (dřevo, oheň, země, kov a voda). Důležitá je energie čhi, která proudí všude kolem nás i v lidském těle. Při narušení či blokadě toku této energie vzniká choroba (Tang, Liu, Ma, 2008, s. 138). Autoři Hesketh a Wei popisují situaci na počátku roku 1950, kdy se v Číně začala šířit obava, že by TČM mohla být zcela nahrazena medicínou západní. Proto byly v Číně prováděny četné studie na účinnost tradičních léčebných technik. Například studie 112 případů léčených pro angínu pectoris a 121 případů bronchiálního

astmatu léčených subkutánní akupunkturou. Výsledky léčby TČM byly srovnatelné s výsledky léčbou ZM. Autoři Hesketh a Wei však upozornili na překážku v nedostatku randomizovaných kohortových studií potřebných pro stanovení účinnosti a bezpečnosti léčby. Neexistuje téměř žádná dvojité zaslepená, placebem kontrolovaná studie (Hesketh, Wei, 1997, s.117) . Fan uvedl, že v roce 2001 bylo v Číně 2682 nemocnic s tradiční čínskou medicínou. Z celkového počtu nemocnic 16 781 to však představovalo pouze 16 % nemocnic (Fan, 2003, s. 213). Autoři Chung, Lau a Yeoh proto provedli studii v Hong-Kongu (na vzorku 6 750 652 osob), zda Číňané upřednostňovali v ambulantní službě ZM nebo TČM. Výsledkem bylo, že 80,23 % využilo ZM, 3,17 % TČM a 16,6 % využilo oba typy služeb (Chung, Lau, Yeoh, 2009, s. 207). Studií autora Lama, prováděnou taktéž v Hong-Kongu, bylo zkoumáno, jaký druh medicíny respondenti preferovali pro konkrétní onemocnění. Respondenti uváděli, že TČM i ZM mají silné a slabé stránky. TČM byla považována za nejlepší pro mírnější onemocnění, např. kašel či nachlazení, zatímco pro vážnější onemocnění byla TČM vnímána spíše jako doplněk léčby ZM. TČM byla respondenty považována za lepší při léčbě samotného jádra problému, avšak s pomalým nástupem účinku. ZM je považována za rychlou a účinnou, ale někdy s výraznými vedlejšími účinky (Lam, 2001, s. 765). Autoři Hesketh a Wei dodali, že západní medicína je v Číně považována za účinnější v akutních situacích, kdy je etiologie známá, zatímco TČM je účinnější pro chronická onemocnění a v situacích, kdy je etiologie neznámá (Hesketh, Wei, 1997, s. 117). Z výzkumu Rolandové a Tóthové prováděného v České republice u příslušníků čínské minority se ukázalo, že 56 % respondentů dávalo přednost TČM, 22 % respondentů více upřednostňovalo ZM a 22 % obě stejně. Onemocnění, které nejčastěji respondenti léčili TČM, byly chřipka, rýma, bolesti a nachlazení (Rolandová, Tóthová, 2008, s. 290-293). Jiný výzkum prováděn rovněž Rolandovou a Tóthovou hodnotil, jaké metody TČM jsou příslušníky čínské minority nejvíce využívány. Nejpoužívanější metodou bylo čínské bylinkářství, které, kromě jednoho respondenta, využívali všichni dotazovaní. Nejčastěji používanou formou byly uváděny masti, čaje a tablety k polykání. Pouze jedna třetina dotazovaných používala k léčbě akupunkturu. Zarážející bylo, že akupresuru nikdy nevyzkoušelo 70 % dotazovaných. Rovněž 70 %

dotazovaných nedodržovalo dietní opatření spadající do TČM. Pouze 30 % dotazovaných používalo přikládání baněk a to především při bolestech zad. Tradiční čínská cvičení provádělo 20 % dotazovaných. Autorky závěrem doporučují ošetřujícímu personálu mít alespoň základní znalosti o využívaných metodách TČM (Rolandová, Tóthová, 2009, s. 202-209).

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

FAN, Ruiping. 2003. Modern western science as a standard for traditional Chinese medicine: A critical appraisal. *The Journal of Law, Medicine & Ethics*[online]. 2003, roč. 31, č. 2, s. 213-228 [cit. 2013-02-27]. ISSN: 10731105. Dostupné z: <http://search.proquest.com/healthcomplete/docview/223509550/abstract/13C784F75511B928541/6?accountid=16730>

HESKETH, Therese a WEI, Xing, Zhu. 1997. Health in China: Traditional Chinese medicine: One country, two systems: *BMJ British Medical Journal*[online]. 1997, roč. 315, č. 12, s. 115-117 [cit. 2013-02-27]. ISSN: 09598146. Dostupné z: <http://search.proquest.com/healthcomplete/docview/204005594/13C784F75511B928541/10?accountid=16730>

CHUNG, Vincent, LAU, Chun, Hong, YEOH, Eng, Kiong et al. 2009. Age, chronic non-communicable disease and choice of traditional chinese and western medicine outpatient services in a chinese population. *BMC Health Services Research* [online]. 2009, roč. 9, č. 1, s. 207-217 [cit. 2013-02-27]. ISSN:1472-6963. Dostupné z: <http://search.proquest.com/healthcomplete/docview/1026710184/13C784F75511B928541/3?accountid=16730>

LAM, Tai, Pong. 2001. Strengths and weaknesses of traditional Chinese medicine and Western medicine in the eyes of some Hong Kong Chinese. *Journal of Epidemiology and Community Health*[online]. 2001, roč. 55, č. 10, s. 262-265 [cit. 2013-02-27]. ISSN: 0143003X. Dostupné z: <http://search.proquest.com/healthcomplete/docview/195362290/13C784F75511B928541/1?accountid=16730>

ROLANDOVÁ, Lucie, TÓTHOVÁ, Valérie. 2008. Vybrané výsledky z výzkumné práce „ Tradiční čínská medicína a současné ošetrovatelství“. *Kontakt*[online]. 2008, roč. 10, č. 2, s. 288-294 [cit. 2013-02-27]. ISSN 1804-7122. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120502092417578652.pdf>

ROLANDOVÁ, Lucie, TÓTHOVÁ, Valérie. 2009. Používání tradiční čínské medicíny příslušníky čínské a vietnamské minority. *Kontakt*[online]. 2009, roč. 11, č. 1, s. 201-209 [cit. 2013-02-27]. ISSN 1804-7122. Dostupné z: <http://casopis-zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120330100559596014.pdf>

TANG, Jin-Ling, LIU, Bao-Yan, MA, Kan-Wen. 2008. Traditional Chinese medicine. *The Lancet*[online]. 2008, roč. 372, č. 12, s. 138-140 [cit. 2013-02-27]. ISSN: 01406736. Dostupné z: <http://search.proquest.com/healthcomplete/docview/199031279/abstract/13C784F75511B928541/14?accountid=16730>